

פרשת שמות

תשע"ט

"וַיִּקְרָא מֶלֶךְ הַחֹדֶשׁ עַל מִצְרַיִם" - מחלוקת אם חדש ממש או שנתחדשו גזירותיו (עירובין נג, ע"א).

"אַשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף" (שמות א, ח) - אם זה לא חדש, אז הוא עשה את עצמו כאילו לא ידע את יוסף. הוא התחיל את הגזירות על היהודים.

חז"ל אמרו (שמות רבה א, ח) שזה מתחיל עם **"לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף"**, ומסתיים עם **"לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה'"** (שמות ה, ב).

מי שמתכחש לטובות של בשר ודם, גם מתכחש לקדוש ברוך הוא. זה יסוד אחד בנפש, כפיות טובה לבשר ודם וכפיות טובה לקדוש ברוך הוא זה יסוד אחד בנפש.

משה שהולך לגאול את ישראל, אז הוא להפך מראה הכרת טובה. מצטווה להראות הכרת טובה ומראה הכרת טובה.

הוא צריך להכות את היאור, אז הוא לא מכה אותו בעצמו. הוא מכה אותו על ידי אהרון מפני שהיאור הגן עליו בתיבה, אז הוא לא מכה את היאור בעצמו.

הוא צריך להכות את עפר מצרים, אז גם לא מכה אותו בעצמו. מפני שהעפר הגן עליו כשהוא טמן את המצרי בחול, אז הוא לא מכה את העפר בעצמו, אהרון מכה את העפר.

אחר כך, בסוף ארבעים שנה כשצריך להילחם במדין, אז גם כן, קשה לא הולך בעצמו להילחם במדין מפני שמדין עשתה לו טובה: הוא ברח מפרעה, מצאה לו שידוך והכל, אז הוא לא מכה את מדין.

צריך להכות את מדין, צריך לנקום נקמת ה', אבל לא הוא צריך לעשות את זה, פנחס הולך לעשות את זה.

את היאור צריך להכות, את החול צריך להכות, אבל לא אני צריך לעשות את זה, אני צריך להיות מכיר טובה.

זה "צווי דינים", יש דין שצריך להכות את היאור ויש דין שאני צריך להכיר טובה ליאור.

פעם הרי"ף התאכסן אצל יהודי אחד.

התייחס אליו היהודי יפה, כפי שמגיע לרי"ף.

אחרי זמן היהודי ירד מנכסיו ובאו לדון על המרחץ שלו, לגבות מהעשיר את המרחץ שלו בשביל פירעון מהחובות ולהעריך כמה המרחץ שווה, מאה זוז או מאתיים זוז.

הרי"ף אמר שהוא לא יכול לדון על המרחץ הזה, כי הוא נהנה מהמרחץ, אז הוא לא יכול לדון.

הוא לא אמר שהוא לא יכול מפני שהוא מכיר טובה לבעל המרחץ, זה עוד מובן. אבל אפילו למרחץ עצמו הוא מכיר יותר מדי טובה. זה אדם גדול, מכיר טובה גם לדומם (שיטה מקובצת בבא קמא צב, ע"ב ד"ה בירא).

בדורנו היה כאן בירושלים הרב גוסטמן ז"ל.

היו פה ביישיבה עשבים שגדלו והוא היה משקה אותם בעצמו.

למרות שודאי היה אפשר למצוא מישהו שישקה אותם, הרב גוסטמן היה מקפיד להשקות אותם בעצמו.

למה? כי כשהוא ברח מליטא, מהנאצים או מהסובייטים, הוא התחבא בעשבים והם הגנו עליו, אז הוא צריך להכיר טובה לעשבים.

למרות שזה לא אותם עשבים שהיו בליטא, אלו עשבים שהיו בירושלים, אבל זו הכרת טובה.

היה מכיר כל יום טובה בעצמו, משקה את העשבים בעצמו.

כמובן שכל מראה עד כמה צריך להכיר טובה לה', מקל וחומר.

מסופר על רב סעדיה גאון, שבצעירותו הלך פעם למקום אחד וקיבל אותו יהודי וארח אותו.

במשך הזמן נודע לאנשי המקום מי זה הרב סעדיה, איזו גדול בתורה הוא, אז כולם כיבדו אותו יותר ויותר, גם בעל הבית.

ביום שהרב סעדיה נפרד משם, בעל הבית בא לבקש סליחה ממנו.

אמר לו רב סעדיה: למה אתה צריך לבקש סליחה ממני? כיבדת אותי יפה מאוד, כל ימי היותי שם כיבדת אותי.

ענה בעל הבית: כן, אבל אילו הייתי יודע מההתחלה כמה גדול רבנו, הייתי מכבד אותך יותר.

רב סעדיה למד מזה, שצריך כל יום יותר ויותר לכבד יותר את הקדוש ברוך הוא, כי אתמול עוד לא הייתה לי כל כך ידיעת ה' כמו שיש לי היום. אז כל יום היה עולה מעלה מעלה בהכרת טובה לה', בבקשת מחילה מה' שאתמול עוד לא כל כך הכיר את ה'.

זה יסוד ביהדות, הכרת טובה.

הרבה מצוות בתורה הן זכר ליציאת מצרים. למה? כי זה יסוד הכרת טובה לה'.

גם יסוד האמונה, שראינו את יד ה', שיכול להפוך דם למים ומים לדם וכן הלאה, אבל גם יסוד הכרת טובה שהוציא אותנו מעבדות לחירות עולם, עשה לנו את כל הנסים.

הרבה מצוות בתורה קשורות ביציאת מצרים. לא רק כל המצוות של פסח, אלא גם שבת זכר ליציאת מצרים, וגם יום טוב וטלית ותפילין, ועוד מצוות בתורה, כולן זכר ליציאת מצרים.

יסוד הכרת טובה לה'. גם יסוד אמונה בכוח ה', אבל גם יסוד הכרת טובה לה'.

בשאר התורה גם כן אנחנו צריכים להכיר טובה לה' - **"ממצרים גאלתנו"**, אבל עוד טובות: **"אילו פיננו מלא שירה כים ולשונונו רינה כהמון גליו"**. אנחנו צריכים להודות על הכל, **"ברעב זנתנו ובשבע כלכלתנו, מחרב הצלתנו ומדבר מלטתנו"**. אין סוף מה שצריך להודות לה', על כל אבר בגופנו. יהודי אחד אמר שהוא מרוויח כל יום כמה מיליונים. שאלו אותו: איפה המיליונים שלך?

הוא ענה: אם היה לי כאבי עיניים, היית צריך רופא עיניים. אם היה לי כאבים בראש הייתי צריך ניתוח ראש חס וחלילה, וכן האלה. אני מרוויח כל יום את המיליונים האלה. זה אינסוף כמה הכרת טובה אנחנו חייבים לה'. לא להיות בדרך של פרעה שלא ידע את ה', אלא להיות בדרך של אבותינו הקדושים, בדרך של משה רבנו. להכיר טובה לה' על כל מה שעשה לנו, להכיר טובה לבן אדם שעשה לנו טובות גם כן. הכרת טובה זה יסוד גדול ביהדות.

תש"פ

"וַיִּקַּם מֶלֶךְ חֲדָשׁ עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף" (שמות א, ח).

בגמרא (עירובין נג, ע"א) זה מחלוקת אם מלך חדש ממש, או שנתחדשו גזירותיו. במדרש (שמות רבה א, ח) יש דיעה ש"מֶלֶךְ חֲדָשׁ" מבחינה זו שאמרו לו לשעבד את ישראל והוא לא רצה, אז הורידו אותו מכסאו שלושה חודשים עד שהוא נכנע והסכים לשעבד את ישראל.

אז הוא יחסית צדיק, אבל אחר כך הוא משעבד את ישראל בכל כוחו. הוא כבר כיפר על השלושה חודשים הראשונים, הוא משעבד את ישראל בכל כוחו.

אולי המדרש מפרש כך מה שהתורה אמרה (ט, כג): **"ה' הַצְּדִיק וְאֲנִי וְעַמִּי הַרְשָׁעִים"** - **"ה' הַצְּדִיק וְאֲנִי וְעַמִּי הַרְשָׁעִים"**.

אפילו אם אחר כך **"לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף"**, אבל גם זה יש מדרשים שלא כך, לא לגמרי **"לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף"**. שהגזירה לא הייתה על בני יוסף, שבני יוסף יכלו לצאת ממצרים. זה מסביר את מה שחז"ל אמרו (מכילתא בשלה) שבני אפרים יצאו לפני הקץ ונלחמו בהם פלישתים והרגו אותם, כי בני אפרים יכלו לצאת.

בעלי התוספות על התורה אומרים שבני יוסף הלכו לארץ ישראל וגרו בשכם, ששכם הרי נכבשה כבר על ידי יעקב אבינו, אז גרו בשכם.

זה מסביר למה בספר יהושע, שכתובים כל הכיבושים של יהושע, לא נזכר בשום מקום שכבשו את שכם - בגלל ששכם כבר הייתה בידיהם מקודם.

על כל פנים, עם כל הצדקות של מצרים זה נקרא ש"לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף". זה לא מספיק שהוא מכיר טובה לבני יוסף. זה אולי יפה אבל זה לא מספיק.

צריך להכיר טובה לכל העם של יוסף, אם הוא לא מכיר טובה לכל העם של יוסף זה עדיין נחשב ש"לא ידע את יוסף", גם אם הוא מכיר טובה לבני יוסף. אמרו חז"ל (שמות רבה, שם) שמפני שהוא לא ידע את יוסף אז הוא מגיע לידי "לא ידעתי את ה'" (שמות ה, ב).

מי שכופר בטובתו של חברו אז הוא כופר גם בטובתו של הקדוש ברוך הוא. שהכוח של כפירת טובה זה כוח אחד, או שאתה מכיר טובה או שאתה לא מכיר טובה. אם אתה יכול לכפור בטובה של יוסף, אתה יכול גם לכפור חס ושלום בטובתו של הקדוש ברוך הוא. זה אחד קשור בשני, דרך הכפירה.

לעומת זה, משה רבנו מראה לנו איך צריכה להיות דרך הטובה, דרך התורה. לא רק להכיר טובה למי שעשה לך טובה ברצונו, אלא אפילו להכיר טובה למי שעשה לך טובה בלי רצון, בלי בחירה. אם היאור הגן עליך כשאימך שמה אותך ביאור, אז אתה צריך להכיר טובה ליאור, לא להכות את היאור.

אז לכן שתי המכות הראשונות שמכים את היאור, לא משה עושה אותם, אלא אהרון עושה אותם.

למרות שהיאור מצידו אולי שמח במכות האלה. כל השנים האלו הוא משמש לעבודה זרה, ועכשיו פתאום הוא משמש לקידוש ה'. ובכל זאת, לא מתאים שמה יכה את היאור, צריך אהרון להכות את היאור.

וכן אחר כך, היות ומשה טמן את המצרי בחול, החול הגן עליו, אז לכן משה לא מכה את עפר הארץ, אלא אהרון צריך להכות את עפר הארץ שיהיה בו כינים. שוב, למרות שזה קידוש ה', אבל זה לא מתאים שמה יכה את עפר הארץ.

בסוף ארבעים שנה ה' אומר למשה להכות את מדין, אז גם כן, משה לא הולך בעצמו להכות את מדין.

הוא שולח את פנחס ושניים עשר אלף חלוצי צבא להכות את מדין, אבל הוא לא הולך. מפני שבמדין היה לו טוב, שם מצא את ציפורה, שם הסתתר מפרעה.

אז אסור לו להכות את מדין בעצמו, הוא מוכרח לשלוח את פנחס להילחם במדין. למה דווקא פנחס? הרי רש"י מסביר שפנחס הייתה לו סיבה דווקא לנקום במדין.

כי המדיינים מכרו את סבא שלו למצרים, לפוטיפר סריס פרעה.

אז משה רצה מצידו רצה להכיר טובה למדין, לא יכול להכות את מדין.

זה הכוח של הכרת טובה, להכיר טובה אפילו לדומם וכל שכן לאדם חי בעל בחירה, ודאי צריך להכיר טובה.

אין גבול לשיעור הכרת טובה.

אליהו מגיע אל הצרפתית בשנות הרעב, והיא נותנת לו "עֲגֵת זָצָפִים וְצִפְחַת מֵיִם" (מלכים א יט, ו), ובגלל זה הוא מחיה את בנה המת.

כי אין גבול להכרת טובה, עד כדי שאם יש בשר ודם שיכול להחיות מתים אז צריך להחיות מתים מהכרת טובה, שזה בלי גבול.

השיטה מקובצת (בנא קמא צב, ע"ב ד"ה בירא) מביא על הרי"ף, שפעם הרי"ף התאכסן אצל עשיר אחד, שהיה לו מרחץ בבית.

אחרי כמה זמן העשיר ירד מנכסיו, והיה צריך לשום את הנכסים שלו בשביל בעלי חובות שייקחו אותם.

אז פנו אל הרי"ף שידון, והרי"ף אמר שהוא לא יכול לדון על המרחץ הזה כי הוא נהנה במרחץ הזה, אז הוא לא יכול לדון על מרחץ הזה.

הוא לא אומר מפני שמכיר טובה לבעל המרחץ, בוודאי זה נכון. הוא אומר מפני שמכיר טובה למרחץ, הוא לא יכול לדון על המרחץ ועל כמה הוא שווה.

כך אדם גדול, מלא הכרת טובה.

במקום שבני אדם חושבים 'נו, מה הוא כבר עשה לי, איזה דבר הוא עשה לי' - זו דרך להגיע ל"לא ידעתי את ה'".

צריך תמיד לראות את הטובה הכי קטנה שמישהו עשה לי, להכיר לו טובה.

כל שכן למי שעושה לנו את כל הטובות בלי הרף, "ערב ובוקר וצהרים, הטוב כי לא כלו רחמין" - ודאי שצריך להכיר טובה יומם ולילה, לעבוד את ה' בכל כוחנו מהכרת טובה.

זה יסוד כל היהדות, יסוד כל התורה כולה.

תשפ"ב

"וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְקֹלִי כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ ה'

(שמות ד, א).

כאן צריך להבין - איך משה שואל שאלה כזאת?

הרי הקדוש ברוך הוא אמר לו מפורש (שם ג, יח): **"וְשִׁמְעוּ לְקוֹלִי"**, אז איך הוא שואל **"וְהֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְקֹלִי"**?

אבל, רואים שה' מה שאמר לו, לא אמר לו בתור ידיעה שכך יהיה.

אלא אמר לו מה שהוא רוצה שהיה, לא מה שהוא יודע שיהיה.

מה הראייה?

שהרי ה' אמר לו (שם): **"וּנְבִאתָ אֶתְּךָ יִשְׂרָאֵל אֶל מֶלֶךְ מִצְרַיִם"**.

רש"י (שם ה, א) אומר שהזקנים לא באו אל מלך מצרים. הזקנים נשמטו אחד אחד, ולא נכנסו אל מלך מצרים.

זאת אומרת שה' לא אמר למשה מה יהיה, אלא ה' אמר למשה מה שהוא רוצה שיהיה.

אז ממילא משה יכול לשאול: אז אולי גם ה' רק רוצה שישמעו בקולי?

אז מותר לו לשאול את השאלה הזאת.

אבל מצינו בכל זאת שמשה נענש על השאלה הזאת.

הרי מיד ה' אומר לו עם הנחש והצרעת, שזה לא בסדר שהוא שאל את השאלה הזו.

למה זה בכל זאת לא בסדר?

יש אפילו מדרש שכשה' אמר למשה שהוא ימות "הן קרבו ימיך למוות" (דברים לא, יד), אז משה שאל: אני קילסתי אותך בהן שנאמר (דברים י, יד): "הן לה' א-לקיך השמים ושמי השמים וגו'" ואתה אומר לי "הן קרבו ימיך"? אז ה' אומר לו: אתה אמרת גם "והן לא יאמינו לי". זאת אומרת שלא היה בסדר מה שמשה רבנו אמר.

אז אם באמת ה' אמר לו רק מה שהוא רוצה, אז למה זה לא בסדר מה שמשה אמר? כי יש שאלה של להעמיד אדם על חזקת כשרות. היה צריך להניח שמסתמא היהודים יאמינו, לא בגלל שה' אמר שיאמינו. זה ה' באמת לא אמר את זה בתור נבואה שכך יהיה. אבל ישראל מעצמם יש להם חזקת כשרות. היית צריך להניח שיאמינו. ואולי אפילו לא חזקת כשרות, אולי היה מותר לו להסתפק. אבל היה צריך לומר "ואם לא יאמינו לי", ולא "והן לא יאמינו לי". "והן לא יאמינו לי" זה משמע יותר שפשוט אצלו שלא יאמינו. על זה ה' בא אליו בטענה, היית צריך לומר "ואם לא יאמינו לי", לא "והן לא יאמינו לי". לכן אמר לו "הן קרבו ימיך למוות". שישאל הם מאמינים בני מאמינים. היה צריך לפחות להסתפק, להניח שכן יאמינו. אם יש סיכון שלא, אז זה בסדר לשאול מה יהיה אם לא יאמינו. אבל "והן לא יאמינו לי" זה היה ביטוי מוגזם מצד משה רבנו. ה' מדקדק עם צדיקו כחוט השערה, אז ה' דקדק עם משה רבנו גם על זה. על כל פנים, המוסר בשבילנו - להשתדל להעמיד כל אדם בחזקת כשרות עד כמה שאפשר.

אם מכירים שהוא רמאי מוכרח אז מה אפשר לעשות. אבל, כל זמן שאפשר - אז להעמיד אותו בחזקת כשרות. אמנם אמצעי זהירות צריך לקחת, אם יש חשש שיזיק צריך לקחת אמצעי זהירות. זה היה הטעות של גדליה, שהזהירו אותו שישמעאל בן נתניה הולך להרוג אותו, והוא לא הסכים לקבל לשון הרע על ישמעאל בן נתניה. הזמין אותו לאכול אצלו, וגרם שהוא נהרג ושארית ישראל גלתה (נדה סא ע"א). על זה אנחנו צמים עד היום. אז היה צריך לנקוט אמצעי זהירות. מוצאים גם בחז"ל (שם) שנקטו אמצעי זהירות, כשנפגשו עם בני אדם חשודים. אבל מצד שני, לנסות לדון אדם לכף זכות. לא למהר לדון אותו לכף חובה, לנסות לדון אותו לכף זכות.

